

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Діордій Катерина Василівна

**ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВИХ КОНФЛІКТІВ У ЮНАЦЬКОМУ
ВІЦІ**

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«053 Психологія»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Радзівіл К. П.

Рецензент: кандидат психологічних наук,

професор Якимчук Б. А.

Умань – 2021

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті
імені Павла Тичини.

Захист відбудеться 28.12.2021 о 9.00 на засіданні ЕК кафедри психології.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі психології, за адресою: 20308, м.
Умань вул. Садова, 28, ауд. №110а.

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ I. Теоретико-методологічний аналіз дослідженості феномену юнацьких конфліктів

- 1.1. Формування «соціальної ролі» як процес соціалізації особистості
- 1.2. Класифікація рольових конфліктів
- 1.3. Особливості рольових конфліктів осіб юнацького віку
- 1.4. Психокорекційний тренінг як засіб вирішення конфліктів у юнаків

Розділ II. Експериментальне дослідження конфліктів у юнаків

- 2.1. Обґрунтування психодіагностичного інструментарію дослідження особливостей рольових конфліктів юнаків
- 2.2. Характеристика вибірки та організація емпіричного дослідження особливостей рольових конфліктів у юнацькому віці
- 2.3. Емпіричне дослідження конфліктів у юнаків
- 2.4. Аналіз результатів впровадження тренінгу психокорекції конфліктів у юнаків

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Додаток А. Анкета діагностики тривожності та конфліктності групи

Додаток Б. Результати діагностики за анкетною діагностикою тривожності та конфліктності групи

Додаток В. Опитувальник «Шкала локусу рольового конфлікту»

Додаток Г. Шкала тривожності Шкала Тейлора (адаптація М. М. Пейсахова)

Додаток Ґ. Діагностика схильності до конфліктної поведінки Методика К.Томаса діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки, адаптація Н.В.Гришиної

Додаток Д. Тренінгова програма: «Впевненість Плюс»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення особистості довготривалий, важкий і проблематичний процес, котрий триває все життя. Юнацтво – один із важливих етапів даного процесу, адже це час визначення людини як професіонала. Особистість закінчує школу, робить вибір на користь тієї чи іншої сфери, де буде працювати. Її життя змінюється на триста шістдесят градусів, адже дуже частим явищем є переїзд на навчання в інше місто, де незнайомі люди, незнайомий процес навчання. А невідомість лякає. До цього всього варто додати розлуку із батьками, рідними і друзями. Це складно і потребує від людини уміння адаптуватися до нових умов, але як завжди – всі люди різні і по різному сприймають такі суттєві і значні зміни – вони вже не діти і все не буде як раніше.

Іноді ж юнак чи дівчина стикаються із таким поняттям як сподівання/реальність. Вони надіялися на волю, безтурботне і щасливе життя, але натомість отримують купу нових обов'язків і вимог від суспільства: вчитися самостійно, розділяти свій час, брати на себе відповідальність як за навчання так і, при ранньому створенні власної родини, за власну сім'ю, брати відповідальність на всі сто відсотків за власне життя і здоров'я. До того ж особливістю юнацького віку є: відчуття ніби вони здатні зробити все і всі дороги перед ними відкриті. Як наслідок людина може не вірно оцінити свої можливості і ресурси, за рахунок цього отримати негативний досвід в досягненні тієї чи іншої цілі, котру вона собі поставила, що може знизити її віру в себе, самооцінку і понизити або взагалі знищити мотивацію. Дане положення речей є дуже плідним підґрунтям для виникнення суперечностей, кризи, фрустрації, негативних почуттів, дезадаптації.

Криза – переломний момент в житті особистості, період коли вона або отримує якісні новоутворення як наслідок зростання або деградує. Суперечності – протистояння між досвідом і реальністю, мотивами і потребами. Фрустрація – відчуття безвиході, тупика. Негативні почуття –

смуток, сум, що заважають мислити ясно і приймати зважанні рішення; можуть погіршити ситуацію. Деадаптація – зміна поведінки в гіршу сторону в соціумі(нездатність якісно виконувати обов'язки, адекватно сприймати ситуацію, що виникла навколо).

І все вищевказане супроводжується внутрішньоособистісним конфліктом або цілою низкою конфліктів, що руйнують Я людини і структуру особистості, внаслідок чого особистість деградує.

Або ж Я-концепція потерпає зміни, тоді людина переходить на якісно новий щабель власного розвитку.

В обох випадках внутрішньоособистісний конфлікт здатен перейти у зовнішній, адже людина щоб зменшити напруження, тривогу і втамувати хоч трішки страх здатна зриватися на інших, конфліктувати, проявляти агресію чи навпаки занурюватися в себе, у віртуальний світ, дистанціюватися від людей або ж бути дуже нав'язливою, що в свою чергу теж може служити причиною конфлікту. Ще особистості в юнацькому віці може здатися, що її недооцінюють і це теж може стати причиною конфлікту.

Причин внутрішньоособистісних конфліктів багато і вони стали темою досліджень таких вчених: І. П. Герман, С. Л. Кравчук, Н. О. Лисак, К. М. Лисенко-Гелемб'юк, О. К. Праченко, С. П. Ревенко, О. Чала і багато інших.

Темою студентських конфліктів також цікавилися науковці-психологи О. В. Волошок та В. І. Євдокімов. Психотренінг як спосіб корекції тривожності, агресії і конфліктності осіб юнацького віку досліджували такі вчені як: А. С. Борисюк, Т. І. Дучимінська, О. В. Камінська, О. В. Крюкова, І. О. Купреєва, О. І. Савін, А. О. Церковний, І. М. Шастко, К. І. Шкарлатюк, та інші. Рольові конфлікти досліджували М. Г. Ткалич, Я. І. Юрків та багато інших.

Аналіз праць вищевказаних авторів дає підґрунтя стверджувати, що будь який конфлікт, будь яка суперечність чи то всередині особистості чи то із зовнішнім світом впливає на ту чи іншу її роль. Адже після конфлікту

завжди утворюється певне новоутворення. Це новоутворення змушує людину подивитися, проаналізувати власне оточення, поведінку в певних ситуаціях, коли людина виконує певну роль. До того ж варто не забувати, що ролі люди виконують постійно, іноді після конфлікту людина втрачає роль, а іноді набуває нової ролі і статусу. Тому, всі конфлікти так чи інакше торкнуться тієї чи іншої ролі та вивчення рольових конфліктів дозволяє нам глибше зрозуміти суть конфліктів у цілому, їх причини і способи запобігання. Ролі і все, що з ними пов'язано є родючим ґрунтом для виникнення найрізноманітніших конфліктів і вивчати їх краще в кризовий період для особистості – період раннього юнацького віку, оскільки змінюється соціальна ситуація розвитку і у людини виникає необхідність (не завжди бажана) виконувати нові ролі. Саме цей факт є ще одним фактором, що підвищує ймовірність виникнення конфліктів.

Мета дослідження - полягала у виявленні та експериментальному вивченні рольових конфліктів серед учнів, а також розробці та апробації психокорекційної програми щодо запобігання виникненню рольових конфліктів та формування конфліктної компетентності особистості у юнацькому віці.

Відповідно до сформульованої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Висвітлити теоретико-методологічні засади психології рольового конфлікту у юнаків.
2. Виявити особливості перебігу конфліктів в юнацькому віці.
3. Визначити експериментально-діагностичний інструментарій дослідження рольових конфліктів особистості у ранній юності.
4. Розробити та апробувати психологічний тренінг, що спрямований на психокорекцію конфліктів серед юнаків та юнок.

Об'єкт дослідження: рольові конфлікти;

Предмет дослідження: особливості рольових конфліктів осіб юнацького віку.

Методи дослідження. теоретичні: синтез, аналіз, спостереження;
емпіричні: а) діагностичні – методики, що допомагають дізнатися рівень тривожності і агресивності досліджуваних, а крім того спрогнозувати їх поведінку в конфліктній ситуації. б) корекційні – розробка і впровадження психокорекційного тренінгу.

Теоретичне значення роботи полягає в аналізі ролівих конфліктів у осіб юнацького віку, синтезі отриманих науково-теоретичних відомостей та узагальненні результатів дослідження.

Практичне значення роботи полягає у розробці та впровадженні діагностичного комплексу методик, який дозволяє здійснювати діагностичне дослідження у закладах середньої ланки освіти; отримані емпіричні дані дозволяють здійснювати психолого-педагогічну комунікацію враховуючи вищезазначені особливості; у можливості використання авторського тренінгу у психокорекційних цілях та розвитку комунікативних компетенцій серед юнаків.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження було проведене на базі опорного закладу освіти «Новоархангельський закладу загальної середньої освіти I-III ступенів» Новоархангельської селищної ради Голованівського району Кіровоградської області з 5 квітня 2021 року по 15 травня 2021 року (дистанційна форма). У дослідженні приймали участь учні 9-11 класів, у загальному 42 особи (17 юнаків, 25 дівчат).

Апробація результатів дослідження висвітлена у публікаціях

1. Діордій К. Ступені соціалізації особистості. I Міжнародна науково-практична конференція MODERN SCIENCE: CONCEPTS, THEORIES AND METHODS OF BASIC AND APPLIED RESEARCH. Вінниця-Відень. (25 червня 2021). С. 351–353.

2. Діордій К. PECULIARITIES OF INTRAPERSONAL CONFLICTS IN ADOLESCENCE. Всеукраїнські науково-педагогічні читання іноземними

мовами з міжнародною участю "21st Challenges in Education and Science". Глухів (22-23 квітня 2021 року). С.153–156

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків списку використаних джерел, який налічує 92 найменувань, та 6 додатків, що розміщені на 31 сторінках. Повний обсяг роботи складає 138 сторінок і має 13 таблиць, що розміщені на 17 сторінках.

ВИСНОВКИ

1. Здійснивши аналіз науково-теоретичних джерел, ми дізналися, що вчений Роберт Бернс виокремив наступну структуру особистості:

- Я-реальне(те, як людина ставиться до себе);
- Я-соціальне – те як людина вважає, що до неї ставиться оточення;
- Я- ідеальне, тобто її ідеал самої себе.

Ставлення людини до самої себе і до соціуму залежить від того, як соціальні ролі вона грає. До того ж соціальна роль є, на думку вчених, динамічною частиною соціального статусу. Крім того соціальна роль – це поєднання творчості, креативності, характеру і індивідуальних особливостей виконавця із очікуваннями і стереотипами, а також правилами і обов'язками, прописаними і не приписаними суспільством тій чи іншій ролі.

Аналіз наукових джерел дозволив визначити п'ять характеристик ролі: емоційність, спосіб одержання (приписна\набута), масштабність, нормалізація і мотив.

Отже, соціальна роль – це модель поведінки, права і обов'язки визначені і прописані суспільством формально або неформально. Крім того особистість може бути згодна на виконання певних ролей, а може бути змушена їх виконувати. Причин на те, що особистість не може відмовитися від ролі може бути багато, серед них нав'язаний ярлик чи цьому може сприяти статус, котрий належить особистості, навіть статус може мати цілий

рольовий набір. До того ж статус у людини може бути не один, а кілька, як і ролей, котрі особа виконує залежно від певної ситуації.

В цьому випадку людині притаманний конформізм, тобто пристосування. На думку вітчизняних вчених він може відбуватися на трьох рівнях(когнітивний, емоційний, поведінковий).

Якщо ж група переконує людину і особистість надто слабка, щоб протистояти більшості, то відбувається мотиваційний конформізм, а якщо ж особистість справді переконується в хибності своїх думок, то відбувається раціональний конформізм.

Крім того кожна людина має свій статус у тій чи іншій групі, формальні і неформальні ролі. Іноді особистість здатна втратити свою роль чи статус по причині того, що не може виконувати роль чи діяти відповідно статусу.

Роль людина може втратити через внутрішньорольовий чи міжрольовий конфлікт. В першому випадку в суперечку можуть вступати цінності важливі для даної ролі, а в другому одна роль може суперечити іншій і людині тоді потрібно обрати одну із двох ролей або ж людина просто не може прийняти той факт, що саме їй дісталася дана роль і що саме їй потрібно її виконувати. Тобто людина не ідентифікує, не ототожнює себе з роллю і не відбувається рольової соціалізації особистості. Все вищевказане є хорошим підґрунтям для конфлікту, особливо якщо взяти до уваги той факт, що особистість постійно постає перед вибором, то конфліктів не уникнути. А якщо ще й взяти до уваги той факт, що люди постійно граємо ролі, тоді варто зазначити, що будь який конфлікт так чи інакше, в тій чи іншій мірі позначиться на тій чи іншій ролі, адже суперечності завжди ведуть до змін в свідомості особистості.

Науково-теоретичний аналіз дозволив встановити, що конфлікти є неминучими у житті кожної людини і в середині самої особистості. Конфлікт починається завжди з латентної фази (внутрішньоособистісний, наприклад, комусь щось не сподобалось), далі йде його розвиток і

відбувається інцидент, що призводить до відкритого протистояння, а потім відбувається три сценарії:

- розв'язання суперечностей;
- ескалація конфлікту;
- конфлікт заходить в глухий кут і просто існує.

Що ж стосується безпосередньо рольових конфліктів, то провідними вченими було розроблено класифікацію внутрішньорольових конфліктів. Загалом у психології виділяється три групи рольових конфліктів: внутрішньорольові, між рольові конфлікти і ставлення людини до ролі, котру вона виконує.

Вченими виділено три основні групи рольових конфліктів: міжрольовий, внутрішньорольовий і особистісно-рольовий.

Вищезазначені конфлікти виникають у меншій мірі якщо людина є компетентною, тобто розуміє які права, обов'язки і вимоги до ролі, котру вона виконує чи хоче отримати до структури рольової компетентності належить: варіативність ролей, рольова гнучкість, вжиття в роль, вміння перевтілюватися в протилежну роль. Задля виконання ролі потрібно розуміти її цінності, вміння її майстерно виконати і мати необхідні повноваження.

2. Згідно досліджень до причин виникнення рольових конфліктів можна віднести індивідуальні особливості особистості(тип нервової системи, темперамент, тривожність, конфліктність, самоконтроль), зовнішні чинники(атмосфера в родині, місце в групі, стать і вік – пік конфліктності 16-17 років), до того ж людям юнацького віку притаманний такий тип конфлікту як «ціннісно-доступності», тобто бажання отримати щось на що не вистачає ресурсів у вигляді знань, умінь, навичок.

Ще варто врахувати те, що в ранньому юнацькому віці відбуваються різкі зміни в житті кожної людини. Це перехід із школи у вищий навчальний заклад чи вихід на роботу, тобто з'являються нові обов'язки і ролі, більші вимоги до особистості і у багатьох випадках абсолютно нове, незнайоме оточення, що й може призвести до суперечностей або кризи,

депресивних станів чи фрустрації. Те наскільки швидко і легко людина переживе дану кризу залежить від її адаптивних можливостей, мотивації, цілей і особистісних якостей.

Щодо гендерних відмінностей під час конфліктів, то жінки більш схильні до конфліктів на особистісно-емоційному рівні, а чоловіки до ділових конфліктів. У жіночому ж колективі і у конфлікті між жінками третьою стороною може виступати лише жінка, адже дівчата чи жінки більш тонко маніпулюють. Для жінки не важливий опонент, з яким вона вступає в суперечку, а чоловік же навпаки проявляє меншу агресивність до жінки.

3. Для вивчення рольових конфліктів у юнацькому віці нами були розроблена анкета для діагностики тривожності і конфліктності, а також обрано наступні методики:

- методика: «Локус контролю рольових конфліктів» Горностай,
- «Шкала тривожності» (Тейлора адаптація Пейсахова),
- «Схильності особистості до конфліктної поведінки К.Томаса» (Райгородський)».

Експериментальне дослідження полягало у діагностиці та корекції тривожності та конфліктності для критеріїв рольових конфліктів. Відповідно до отриманих результатів анкетування було встановлено, що рівень тривожності у групі досить високий, адже на образі болісно реагують 69% досліджуваних, на аналогічне, тільки інакше сформульоване питання 50 відсотків відповіли, що довго тривожаться через те, що їм сказали щось не приємне, а 54,8 відсотків респондентів зізналися, що є вразливими людьми. У тому, що вагаються при прийнятті найменшого рішення зізналися 52.4 %, що теж є ознакою тривожності.

Дослідження дозволило встановити що у процесі дослідження показники локусу рольового контролю були незмінними, отже цей критерій є сталим. Протягом всього дослідження екстремальну спрямованість виявили 4 особи, інтернальну – 8, а до проміжного типу належать 30 осіб. Далі ми поділили групу за локусом рольового контролю порівну і показники, що в

контрольній, що в експериментальній групі не змінилися. Це дозволяє нам стверджувати, що локус рольового контролю є сталою характеристикою особистості.

Дослідження тривожності як критерії рольових конфліктів дозволило виявити, що у контрольній групі відбулися такі зміни: показник нижче середнього до експерименту демонстрували 9,52% досліджуваних, а після його проведення 14,29, а середній показник до експерименту проявили 23,81%, а після дослідження 19,05%.

У експериментальній групі наявні більш суттєві зміни: показник нижче середнього до експерименту проявляли 9,52%, а після 14,29% досліджуваних. Середній рівень до експерименту проявили 23,81%, а після тренінгу 28,57%. Рівень вище середнього до експерименту проявили 19,05%, а після експерименту 14,29%. Високий рівень теж знизився із 14,29% до 9,52%

Схильність особистості до конфліктної поведінки у контрольній групі не змінилася, на відмінну від експериментальної. Середній рівень схильності до суперництва до експерименту проявили 3 особи юнацького віку 14,28%, а після експерименту 19,05%. Високий рівень проявили 42,86% до експерименту і 38,10% після.

Зниження тривожності могло відбутися завдяки проведенню під час апробації тренінгу вправи «Незакінчені речення», за допомогою яких респонденти прописали свої цілі на найближчий час, ресурси які у них уже є і які треба здобути. І також могла допомогти вправа: «Як заспокоїтись, коли...». Адже саме в даній вправі ми поділилися методами як заспокоїтись перед публічним виступом, а деякі учасники розповіли як вони заспокоюються перед контрольною, складною розмовою і так далі.

А зниженню конфліктності могли посприяти такі вправи як: «Особистість лідера», «Як без конфлікту відстояти власну правоту?» і «Конфлікт – це добро чи зло?». Під час даних вправ ми проглянули відео як вийти із конфлікту без конфлікту, розібралися що таке конфлікти і якими

вони бувають, а також дізналися хто такі лідери і з'ясували, що кожна людина є лідером у власному житті, незалежно від її бажання.